

Vino u bogoslužju

ZVONKO PAŽIN*

UDK: 27-23-528.63 • Pregledni članak

Primljeno: 2. veljače 2017. • Prihvaćeno: 11. svibnja 2017.

Sažetak: Govoreći o vinu u bogoslužju, autor polazi od uloge i značenja vina u svakodnevnom i liturgijskom životu antičkih naroda. Ističe se da vino ima osobitu važnost u židovskom redovnom životu i bogoslužju, ponajprije u obredu pashalne večere. Budući da je euharistija ustanovljena upravo na pashalnoj večeri, kruh i vino postaju osnovni elementi euharistije. Iako je euharistijsko blagovanje utkano u samu bit euharistije, vjernici su tijekom povijesti tek izrijetka pristupali pričesti, pri čemu je pričest iz kaleža jedva prisutna i danas. Autor na kraju naglašava kako se za euharistiju oduvijek uzimalo čisto, prirodno vino bez ikakvih drugih primjesa. Tek u nekim posebnim slučajevima biskup može dopustiti svećeniku da za misu umjesto vina uzme čisti sok od grožđa.

Ključne riječi: misno vino, Pasha, euharistija, pričest iz kaleža, sok od grožđa.

* Izv. prof. dr. sc. Zvonko
Pažin, Katolički
bogoslovni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17,
31400 Đakovo,
Hrvatska, zvonko.
pazin@os.t-com.hr

Uvod

Na početku će biti govora o vinu u redovnom životu i u bogoslužju u antičkim vremenima, to jest kod Grka i Rimljana, a osobito u Starom zavjetu, pri čemu se uočava da je od davnina vino imalo važnu ulogu u bogoslužju. Od starine sve do danas osobitu važnost ima vino u židovskom obredu pashalne (vazmene) večere.

Budući da je Isus ustanovio euharistiju (misu), upravo se na vazmenoj večeri opet ističe važnost vina. Crkva je za euharistijsko slavlje uvijek uzimala kruh i vino, iako je pričest laika iz kaleža na Zapadu ostala na određen način problematična. Na kraju će biti govora o tome kako Crkva i danas vodi osobitu brigu o tome da se za misu uzima samo prirodno vino, čisto i nepokvareno, bez ikakvih primjesa (npr.

šećera). U nekim posebnim slučajevima postoji mogućnost da se svećenik pričesti posvećenim sokom od grožđa, dakle bez alkohola.

1. Vino u redovnom životu i u bogoslužju u Starom zavjetu

Uzgoj vinove loze seže od pretpovijesnih vremena kada se vino upotrebljavalo u svakodnevnom životu, ali je imalo svoju važnost i u kultu.¹ Prema Bibliji Noa je bio prvi vinogradar i prvi čovjek kojega je vino »prevarilo«, to jest opilo (Post 9, 20-24). Zanimljivo je da talmudski izvori govore da je drvo znanja u Edenskom vrtu zapravo bila vinova loza, čime se ističe da vinova loza i vino mogu biti i izvor kušnje, što se vidi upravo u slučajevima prvih ljudi i prvoga vinogradara Noe.² Biblija jasno označava dvostruku ulogu vina: svakodnevnu i kultnu. U svakodnevnom životu vino »veseli bogove i ljude« (Suci 9, 13), ono »razvedruje srce čovječje« (Ps 104, 15). »Vino je život čovjeku ako ga pije umjereno. Kakav je život bez vina, kad je stvoreno za veselje ljudima! Gorčina duše spopada čovjeka koji je vina previše popio.« (Sir 31, 27.29. Usp. još: 40, 20). Kao osnovne namirnice koje označavaju blagostanje i Božji blagoslov redovito se navode žito, ulje i (mlado) vino: »Oni će, radosno kličući, na vis sionski da se naužiju dobara Jahvinih: žita, ulja, mladog vina, jagnjadi i teladi.« (Jer 31, 12. Usp. također: Post 27, 28; Br 18, 12; Jl 2, 23s) No s druge strane proroci strogo govore protiv pijanstva, osobito ako mu se podlažu glavari zemlje: »Komu: ah? Komu: jao? Komu: svađe? Komu: uzdasi? Komu: rane nizašto? Komu: zamućene oči? Onima što kasno sjede kod vina, koji su došli kušati vino začinjeno.« (Izr 23, 29-30. Usp. još: Izr 23, 31-35; Am 2, 8; Hoš 7, 5; Iz 5, 11; 28, 1; 56, 12; Izr 21, 17; Sir 31, 30).

Zanimljivo je spomenuti da je u Izraelu bio poznat običaj uzdržavanja od vina kao poseban zavjet Bogu. Takvi su se ljudi nazivali *nazireji* (Samson, Samuel, Ivan Krstitelj, ali su to po sebi mogle biti i žene).³ Oni su se uzdržavali ne samo od vina nego i od grožđa, odnosno od svega što bi bilo od vinove loze. Osim toga, nazirej se cijelo vrijeme *nazireata* nije smio šišati i morao je paziti da se nečim ne onečisti. On bi svoj zavjet završio posebnim obredom i žrtvom, pri čemu bi šišao svoju »posveće-

¹ Usp. H. SEESEMAN, oinos, u: G. KITTEL, G. FRIEDRICH (prir.), *Grande lessico del Nuovo testamento*, 8, Brescia, 1972., stupci 457-468; D. SESBOŪÉ, Vino, u: X. LÉON-DUFOUR (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb 1988., stupci 1414-1417.

² Usp. Babilonski Talmud Berakhoth 40a, u: L. GOLDSCHMIDT (prir.), *Der Babilonische Talmud. Berakhoth. Mišna Zeraim*. Šabath, Königstein im Taunus, 1980., 178; Babilonski Talmud Synhedrin 70b, u: L. GOLDSCHMIDT (prir.), *Der Babilonische Talmud. Baba Bathra. Synhedrin (I. Hälfte)*, Königstein im Taunus, 1980., 743.

³ Usp. J. NELIS, Nazaräer u: H. HAAG (prir.), *Bibel-Lexikon*, Einsiedeln – Zürich – Köln, 1968., stupci 1221-1222.

nu kosu« (usp. Br 6, 1-21).⁴ Osim toga, za svećenike je bilo određeno da ne smiju piti vina u dane kada su bili određeni da prinose žrtve u hramu (usp. Lev 10, 8-10; Ez 44, 21). Anđeo Gabrijel navješćuje da će i Ivan Krstitelj živjeti kao nazirej: »Bit će doista velik pred Gospodinom. Ni vina ni drugoga opojnog pića neće piti. Duha Svetoga bit će pun već od majčine utrobe.« (Lk 1, 15)

U židovskom je bogoslužju vino imalo posebnu važnost jer se ono izlijevalo na žrtve paljenice: »Njihove ljevanice neka budu: na junca polovica hina vina; na ovna trećina hina; na janje četvrtina hina.« (Br 28, 14. Usp. još: Izl 29, 38-41; Lev 23, 13; Br 15, 5; 28, 7) Postojale su i žrtve ljevanice pri čemu se vino izlijevalo: »Ljevanica vina neka se Jahvi izlijeva u Svetišću.« (Br 15, 7) Vino se konzumiralo pri žrtvi pričesnici, pri čemu se dio vina izljevao na žrtvenik, a dio pio pri žrtvenoj gozbi (u toj se gozbi dio životinje žrtvovao, a dio blagovao). Spomenimo da su žrtve pričesnice bile poznate i u ostalim narodima izvan Izraela.⁵ Ljudi su vjerovali da na taj način božanstvo sudjeluje u njihovoj gozbi i s njima se povezuje. U kasnijem židovstvu vino zauzima posebno mjesto. Tako se kiduš (molitva) nad vinom govorila tri puta svake subote ili blagdana: za početak šabata (ili blagdana), prije večere, poslije ručka i havala nakon završetka šabata (ili blagdana).⁶ Jednako se tako govori kiduš nad vinom u obredu pashalne večere, o čemu poslije opširnije.

Zanimljivo je da u Starom zavjetu pehar/čaša vina označava i srdžbu Gospodnju: »Ovako mi reče Jahve, Bog Izraelov: 'Uzmi ovaj pehar vina iz moje ruke i napoji njime sve narode kojima ću te poslati. Neka piju dok ne zateturaju i dok se ne izbezume zbog mača što ću ga među njih poslati.'« (Jr 25, 15-16. Usp. još: 49, 12; Iz 51, 17.22; Ez 23, 31-35).

Svečana gozba s vinom također je slika eshatološkoga, konačnoga slavlja u kraljevstvu nebeskom: »Jahve nad Vojskama spremi će svim narodima na ovoj gori gozbu od pretiline, gozbu od izvrsna vina, od pretiline sočne, od vina staložena.« (Iz 25, 6) I na pashalnoj večeri nakon četvrte čaše govori se o konačnom spasenju.

⁴ Zanimljivo je da je sudac Samson bio i prije svoga rođenja određen da bude nazirej, pa je stoga i njegovoj mati bilo zapovjedbno da u trudnoći ne pije vina ni opojna pića te da ne jede ništa nečisto (Suci 13, 2-14).

⁵ U grčko-rimskom svijetu vino je imalo bitnu ulogu u kultu boga Dioniza, boga vina, pri čemu bi se sudionici obredno opijali. Usp. C. TOMIĆ, Misterijske religije i kršćanstvo, u: *Obnovljeni život* 53(1998.)2,179.-202.; G. BORNKNAMM, *mystérion*, u: G. KITTEL, G. FRIEDRICH (prir.), *Grande lessico del Nuovo testamento*, 7, stupci 645-716.

⁶ Usp. K. DA-DON, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Zagreb, 2004., 258.-264.

2. Vino u Novom zavjetu

U Novom zavjetu vidimo da je Isus odlazio na gozbe gdje je zasigurno pio vino. Isusa su čak njegovi protivnici potvrdili da je »izjelica i pijanica« (Mt 11, 19). Štoviše, Ivan opisuje kako je Isus na svadbi u Kani Galilejskoj pretvorio vodu u vino, što je bilo njegovo prvo čudo (Iv 2, 1-11). To je očit nagovještaj euharistije koja se kasnije naziva »svadbenom gozbom Jaganjčevom« (Otk 19, 9). Pavao navodi vino i kao lijek: »Ne pij više samo vode, nego uzimaj malo vina poradi želuca i čestih svojih slabosti.« (1 Tim 5, 23) Naravno, i Novi zavjet ustaje protiv pijanstva. Pavao veli: »Ni kradljivci, ni lakomci, ni pijanice, ni psovači, ni razbojnici neće baštiniti kraljevstva Božjega« (1 Kor 6, 10); »Ne opijajte se vinom u kojem je razuzdanost, nego – punitite se Duhom!« (Ef 5, 18. Usp. također: Lk 21, 34; Gal 6, 21; 1 Pt 4, 3) Osim toga, oni koji imaju posebne službe u Crkvi: biskupi, đakoni, starci i starice⁷ ne smiju biti skloni »mnogom vinu« (1 Tim 3, 3.8; Tit 2, 2-3). U *Otkrivenju* Babilon – Bludnica opija grijehom narode (17, 1-6; 14, 8s). Zato se u istoj knjizi, kao i u Starom zavjetu, govori čak o sedam čaša gnjeva Božjega (15, 5 – 16, 20).

Spomenimo da se u grčko-rimskom svijetu vino redovito miješalo s vodom. Za Grke je naime bio barbarski običaj piti čisto vino bez vode.⁸ I za Židove grčke kulture to se naime pretpostavljalo: »Jer kao što je štetno piti samo vino ili samu vodu, dok je vino pomiješano s vodom tečnije i ugodnije, tako se i pravilno raspoređen prikaz sviđa ušima onih koji knjigu slušaju.« (2 Mak 15, 39)⁹

3. Vino u obredu pashalne (vazmene) večere

Kao što je poznato, za židove je najvažniji događaj bio izlazak iz Egipta, odakle ih je Gospodin izveo »moćnom rukom i ispruženom mišicom, velikom strahotom, znakovima i čudesima« (Pnz 26.8).¹⁰ Biblija pripovijeda kako je te kobne noći Bog naredio Židovima da zakolju janje (ili jare) i da krvlju te životinje namažu dovratnike i nadvratnike svojih kuća. Meso su pekli na vatri i jeli s beskvasnim kruhom jer nisu imali vremena čekati da tijesto ukvasi. Anđeo zatornik te je noći pobio sve prvorođence u Egiptu, ali je mimoišao kuće na čijim je vratima vidio krv (Izl 12,

⁷ Ovdje se očito misli na udovice koje su imale posebnu karitativnu službu u zajednici.

⁸ U Dalmaciji se tradicionalno pije bevanda – crno vino pomiješano s vodom.

⁹ Prisjetimo se da je taj tekst pisan u Aleksandriji na grčkom.

¹⁰ Za blagdan Pashe usp. P.-E. BONNARD, Pasha, u: X. LÉON-DUFOU (prir.) *Rječnik biblijske teologije*, stupci 828-835; H. HAAG, Pascha, u: H. HAAG (prir.) *Bibel-Lexikon*, stupci 1312-1316. J. JEREMIAS, pasha, u: G. KITTEL – G. FRIEDRICH (prir.), *Grande lessico del Nuovo testamento*, 9, Brescia, 1974., stupci: 963-984. Za slavlje pashalne večere u današnjih Židova usp. K. DA-DON, *Židovstvo*, 168.-192. Za opširniji opis sedera, pashalne večere, usp. još: O. CARENA, *Cena pasquale per comunità cristiane. Haggâdâh*, Casale Monferrato, 1983.

1-20). Povjesničari i bibličari složni su međutim da je ovdje izvorno riječ o dvama blagdanima. Prvi bi bio blagdan beskvasnih kruhova (primjeren ratarskim kulturama) u sklopu kojega se tjedan dana blagovao beskvasni kruh, a drugi blagdan bio bi žrtvovanje i blagovanje prvina stoke. Oba su blagdana bila o proljetnoj ravnodnevnicu. Ta su dva blagdana kasnije ujedinjena u jedan i dovedena u blisku vezu s izlaskom iz Egipta.¹¹ U počecima je to bio obiteljski blagdan, a kasnije je bilo strogo određeno da se smije slaviti samo u Jeruzalemu jer se samo u sklopu hramskoga kompleksa moglo zaklati vazmeno janje.¹² Nakon što je 70. godine razoren hram, iz pashalne je večere maknuto janje, a Pasha ponovno postaje obiteljski blagdan koji se može slaviti bilo gdje u svijetu, kao što je to i danas.¹³ Biblija opisuje kako treba slaviti taj objedinjeni blagdan: »Meso, pečeno na vatri, neka se pojedje te iste noći sa beskvasnim kruhom i gorkim zeljem.« (Izl 12, 8) K tomu, blagovati treba »opasnih bokova, s obućom na nogama i sa štapom u ruci... žurno: to je Gospodnja pasha« – prolazak (usp. Izl 12, 11). Kao što se vidi, uz meso, beskvasni kruh i gorko zelje Biblija ne spominje vino. Međutim, uskoro se javlja običaj da se na pashalnoj večeri pije vino. Prvi pisani izvještaj o pijenju vina na pashalnoj večeri nalazimo u spisu *Knjiga jubileja* 49, 6 (2./1. st. prije Krista): [Dok su svi u Egiptu oplakivali smrt svojih prvorođenaca] »sav je Izrael blagovao pashalno janje i pio vino te hvalio, slavio i blagoslivljao Gospodina, Boga svojih otaca i spremao se izići ispod egipatskog jarma i tlake.«¹⁴ Međutim, taj je običaj zasigurno još stariji.¹⁵ Nekako u isto vrijeme uveden je propis da se za pashalnom večerom obvezno leži (po grčkoro rimskom običaju) ili barem da su sustolnici »naslonjeni na lijevu podlakticu«, kao što je danas propis.¹⁶ Naime, ležanje za stolom i pijenje vina stav je slobodnih ljudi (a to su Židovi i postali nakon izlaska iz Egipta), tako da je i jedno i drugo razmjerno rano ušlo u obred pashalne večere.

¹¹ Samo ime Pasha najradije se prevodi kao 'prijelaz', iako je podrijetlo toga imena nesigurno.

¹² Centralizacija kulta, pa i slavljenja Pashe, zbila se za kralja Jošije, 621. godine prije Krista. Usp. J. JEREMIAS, pásha, stupac 967. Spomenimo i to da je u Isusovo vrijeme riječ *Pasha* označavala blagdan, a riječ *pasha* vazmeno janje. U tome smislu Pavao govori: »Već je žrtvovana Pasha naša, Krist.« (1 Kor 5, 7)

¹³ Naravno, u blagovanju kao takvom može biti prisutno i meso janjeta, ali ono više nema žrtveni karakter. Međutim, Samarijanci nisu nikad prihvatili centralizaciju kulta u Jeruzalemu, nego su prinostili žrtve u Samariji, na brdu Gerizimu u blizini današnjega grada Nablusa. Zato oni i danas za Pashu uzimaju pashalno janje kao žrtvu.

¹⁴ Taj je spis sačuvan u etiopskom i djelomično u latinskom prijevodu. Usp. G. KITTEL, G. FRIEDRICH (prir.), *Grande lessico del Nuovo testamento*, 1, 39^e. Za tekst vidi: J. C. VANDER-LAM, *Liber iubilaeorum*, Leuven (Louvain), 1989. Za talijanski prijevod toga spisa vidi: http://www.giovanngiorgi.it/dwn/apocrifi/Libro_dei_Giubilee.pdf (28. I. 2017.).

¹⁵ Usp. H. SEESMANN, oínos, stupci 458-459.

¹⁶ Usp. K. DA-DON, *Židovstvo*, 177.

Svaki od četiriju dijelova pashalne večere započinje upravo ispijanjem čaše vina, čime ono dobiva još više važnosti. Zanimljivo je da današnji židovski propisi određuju da se treba uzeti crno vino¹⁷ te da svaka od četiriju čaša mora sadržavati barem 86 cm³ vina. Svatko mora popiti propisane četiri čaše. Međutim, židovski propisi danas dopuštaju (pogotovo za djecu i mlade) da se umjesto vina uzme sok od grožđa.¹⁸ Zašto baš četiri čaše? Najčešće je tumačenje da se to temelji na četirima izrazima spasenja prema Izl 6, 6-7:

»Zato reci sinovima Izraelovim: Ja sam Vječni i **izvest** ću vas iz egipatske trpnje... i **izbavit** ću vas od njihove tlake... i **spasiti** ću vas izdignutom rukom i uz velike kazne... i **uzet** ću vas k sebi za narod i znat ćete da sam ja Vječni vaš Bog koji vas izvodi iz egipatske trpnje.«¹⁹

Druga rabinska tumačenja u četirima čašama vide države koje su porobljavale Izraelce nakon izlaska iz Egipta: Babilon, Perziju, Grčku i Rim. Drugi u tome vide četiri izraelske pramajke: Saru, Rebeku, Rahelu i Leu. Neki, konačno, misle da se to odnosi na četiri svijeta: ovaj svijet, Mesijino doba, uskrsnuće mrtvih i budući svijet.

Evo sheme slavljenja pashalne večere s naglaskom na četirima čašama.²⁰

- Prvi dio: blagoslovna molitva (kadeš) za vino, za dan i za život. Ispija se **prva** čaša.
- Drugi dio: nakon pranja ruku puni se druga čaša, čaša radosti. Govori se Hagga-da – duga pripovijest o izlasku Židova iz Egipta. Nakon toga ispija se **druga** čaša.
- Treći dio. Nakon pranja ruku slijedi blagovanje: beskvasni kruh, vazmeno janje²¹ i gorke trave. Nakon pranja ruku puni se i ispija **treća** čaša, čaša blagoslovna.²²
- Četvrti dio: pjevaju se zahvalni psalmi (113-118). Puni se i ispija četvrta čaša, čaša otkupljenja.²³

¹⁷ Rabinsko je tumačenje da je to zato što crno (tj. crveno) vino simbolizira krv pri obrezanju i krv pashalnoga janjeta.

¹⁸ Usp. K. DA-DON, *Židovstvo*, 180.

¹⁹ Taj biblijski citat navodimo prema: *isto*, 179.

²⁰ Red je opširan i dug. Mi ćemo naglasiti važnost ispijanja četiriju čaša vina.

²¹ Kao što je rečeno, danas nema vazmenoga janjeta. Meso se blaguje na večeri, ali ono više nema žrtveni karakter.

²² Između treće i četvrte čaše nalije se još jedna čaša vina koja se ne ispija. Ona se ostavlja za proroka Iliju, ako dođe, jer on ima navijestiti konačno spasenje. To se temelji na ovom proroštvu: »Evo, poslat ću vam proroka Iliju prije nego dođe Dan Jahvin, dan velik i strašan.« (Mal 3, 23) Jednako tako se za njega ostavi slobodno mjesto i ostave se otvorena jedna vrata da prorok može ući.

²³ Za pashalnu večeru usp. još: C. TOMIĆ, *Tajna vjere*, Zagreb, 1981., 60.-73.

4. Vino na Kristovoj posljednjoj večeri

Isusova posljednja večera bila je pashalna večera prema gore opisanom obredu.²⁴ Matej i Marko spominju samo jednu čašu, dok Luka spominje dvije:

»Kada dođe čas, sjede Isus za stol²⁵ i apostoli s njim. I reče im: 'Svom sam dušom čeznuo ovu pashu blagovati s vama prije svoje muke. Jer kažem vam, neću je više blagovati dok se ona ne završi u kraljevstvu Božjem.' I uze čašu, zahvali i reče: <Uzmite je i razdijelite među sobom. Jer kažem vam, ne, neću više piti od roda trsova dok kraljevstvo Božje ne dođe.' I uze kruh, zahvali, razlomi i dade im govoreći: 'Ovo je tijelo moje koje se za vas predaje. Ovo činite meni na spomen.' Tako i čašu, pošto večeraše, govoreći: 'Ova čaša novi je Savez u mojoj krvi koja se za vas proljeva.'« (Lk 22, 14-20. Paralelna mjesta: Mt 26, 26-29; Mk 14, 22-25; 1 Kor 23, 26)

Smatra se da prva čaša u tome izvješću odgovara prvoj čaši pashalne večere, a da druga odgovara trećoj čaši. Zapažamo da se ne govori izravno o vinu, nego o »rodu trsovu« (Lk) ili jednostavno o čaši koja se ispija (Mt, Mk; 1 Kor), pri čemu je očito riječ o vinu²⁶ koje je bilo jasno propisano za pashalnu večeru. Prvi savez koji je Bog sklopio sa svojim narodom u podnožju brda Sinaja bio je savez sklopljen i zapečaćen krvlju žrtvovanih životinja. Isus govori da njegova krv postaje krv novoga saveza, pri čemu cijelo njegovo vazmeno otajstvo – smrt i uskrsnuće – postaje otajstveno nazočno i djelatno u slavljenju euharistije mise, pri čemu kruh postaje njegovo Tijelo, a vino njegova Krv. Isus govori o novome vinu kao o mesijanskoj, eshatološkoj stvarnosti (Mt 26, 29). U tome je smislu za Isusa čaša (vina) simbol njegove muke. Tako naviješta svoju muku obraćajući se Ivanu i Jakovu: »Možete li piti čašu koju ja pijem, ili krstiti se krstom kojim se ja krstim?« (Mk 10, 38-39; Mt 10, 22) U Maslinskom vrtu moli: »Abba! Oče! Tebi je sve moguće! Otkloni čašu

²⁴ Prema sinopticima Isus je na pashalnoj večeri ustanovio euharistiju, što je ujedno bila i njegova posljednja večera. Međutim, prema Ivanu, Isus je umro uoči Pashe. To neslaganje tumači se dvojako. Prema prvomu riječ je o dvama različitim kalendarima, tako da bi Isus slavio Pashu u utorak po esenskom kalendaru, a da bi umro u petak uoči Pashe koja se prema hramskom kalendaru te godine slavila subotom. Vjerojatnije je međutim tumačenje da Ivanovo evanđelje želi naglasiti teološki smisao Isusove smrti: pashalno je janje bilo tek slika pravoga Janjeta – Krista koji je umro upravo u trenutku kada se u hramu klala janjad za Pashu. Zato, prema Ivanu, preminulom Isusu nisu prebili golijeni, jer je pisano da se (pashalnom janjetu) ne smije prebiti ni jedna kost (Iv 19, 36).

²⁵ Hrvatski je prijevod neprecizan. U izvorniku stoji *anapípto* što znači 'leći za stol', što je u ono vrijeme bio uobičajeni način blagovanja, a i danas je propis za pashalno blagovanje (biti 'naslonjen na lakat').

²⁶ Iako je u starini bilo poznato pivo, od alkoholnih pića Biblija izrijeком spominje samo vino. U tome smislu nije posve jasan izraz 'vino i opojno piće', odnosno što bi to bilo 'opojno piće'. Vjerojatno je ovdje riječ o *endijadi*, književnoj figuri kada se jedna stvarnost izriče dvama izrazima, npr. 'leći na ležaj svoje postelje'. Prema tomu, izraz 'vino i opojno piće' izražavao bi jednu stvarnost – vino.

ovu od mene!« (Mk 14, 36; Lk 22, 42) Konačno, kada je trebao biti uhićen govori: »Čašu koju mi dade Otac zar da ne pijem?« (Iv 18, 11)

5. Vino u euharistiji

Od samih početaka apostoli i njihovi nasljednici slavili su euharistiju kruhom i vinom, pri čemu se, po ondašnjem običaju, u vino dodavala i voda. Kasnije je tomu običaju dano i teološko tumačenje: naime, iz Kristova probodenoga boka potekla je krv i voda.

Ovdje je važno istaknuti i sljedeće. U opisu posljednje večere u Marka čitamo: »I dok su blagovali, on uze kruh, izreče blagoslov pa razlomi, dade im i reče: 'Uzмите, ovo je tijelo moje.' I uze čašu, zahvali i dade im. I svi su iz nje pili.« (Mk 14, 22-23) Dakle, bio je samo jedan kruh koji je Isus razlomio i dao svima, a bila je samo jedna čaše iz koje su svi pili. Za Pavla to ima snažno teološko značenje. On kaže: »Čaša blagoslovna koju blagoslivljamo nije li zajedništvo krvi Kristove? Kruh koji lomimo nije li zajedništvo tijela Kristova?« (1 Kor 10, 16)²⁷ Ta se simbolika u današnjoj liturgiji sve više gubi.

Još od 4. st. vjernici su se sve manje pričešćivali smatrajući da nisu dostojni (pri čemu su neki naglašavali bračnu uzdržljivost kao uvjet).²⁸ Tako su se redovito pričešćivali samo svećenici, a vjernici ponajčešće jedanput godišnje. Međutim, vjericima se do 12. st. načelno uskraćivala pričest iz kaleža, ponajprije iz praktičnih razloga (da se ne bi prolilo kada su u pitanju djeca, starci, bolesnici), o čemu izričito govori Toma Akvinski. Tomu je u prilog išao i crkveni nauk da je cjeloviti Krist nazočan i samo pod jednom prilikom, bilo kruha bilo vina. U 15. stoljeću bilo je mnogo rasprava o tome smije li se laicima uskratiti pričest iz kaleža. Neki su naime zastupali mišljenje da je pričest pod objema prilikama zapovijed božanskoga prava. Drugi su smatrali da je Kristova zapovijed: »Uzмите i pijte!« dana Crkvi, a ne nužno svim članovima. Iako je na Tridentском saboru bilo snažnih glasova u prilog »laičkom kaležu«²⁹ te, iako je u određenom trenutku papa Pio IV. 1564. godine

²⁷ Sve donedavno hrane nije bilo u izobilju, pa su otac ili majka lomili kruh i dijelili hranu članovima svoje obitelji. Nije mogao svaki od njih uzimati što i koliko želi. Jednako tako, pribor za jelo bio je luksuz, tako da je redovito bila samo jedna posuda za piće iz koje su svi pili. I danas kada se nađe veselije društvo u dalmatinskoj konobi jedna bukara vina kruži od jednoga do drugoga sustolnika...

²⁸ Naime, za starozavjetne je svećenike bio propis da se dan prije prinošenja žrtve u hramu trebaju uzdržavati od bračnoga čina. U 4. st. se u Crkvi počeo javljati običaj da je bračna uzdržljivost uvjet za pristupanje pričesti, što osobito zastupa Jeronim. Tek je Pio X. dekretom o čestoj pričesti potpuno izostavio potrebu bračne uzdržljivosti. Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, Zagreb, 1984., 37.-46.

²⁹ Pričest pod objema prilikama tražili su osobito za Čehe i Mađare jer su na njihovom području heretici upravo pričešću pod objema prilikama zavodili katolike.

dopustio laički kalež pod određenim okolnostima, to je konačno opozvano 1621. godine i tako je ostalo sve do 2. vatikanskoga sabora.³⁰

Danas je predviđena i pričest pod objema prilikama. Opća uredba *Rimskoga misala* danas tumači:

»Sveta pričest, što se tiče znaka, ima puniji oblik kad se prima pod objema prilikama. U tom obliku savršeniije odsijeva znak euharistijske gozbe, jasnije se izražava božanski naum kojim je novi i vječni savez potvrđen u Gospodnjoj Krvi, a tako i povezanost između euharistijske gozbe i eshatološke gozbe u kraljevstvu Očevu.«³¹

U istoj se uredbi (br. 283) nabrajaju slučajevi kada se može dijeliti pričest pod objema prilikama: novokrštenicima, ređenima, zavjetovanicima, mladencima, jubilarcima, redovničkim zajednicama ... Dakle, s jedne strane postavlja se kao ideal pričest pod objema prilikama, a s druge se strane u praktičnoj primjeni točno određuje kada je dopušteno uzimati taj znak koji je po sebi idealan. Međutim, te odredbe svakako ne treba uzeti restriktivno. Ovisno o praktičnoj izvedbi, može se razmjerno lako iznaći osnovu zbog koje bi vjernici mogli primiti pričest pod objema prilikama. Najčešći je način pričesti pod objema prilikama umakanje posvećene hostije u kalež s posvećenim vinom. No s druge strane za takvu pričest ne bismo baš mogli reći da ispunjava Isusovu riječ: »Uzmite i pijte.«³² U praksi se, ipak, pričest najčešće podjeljuje samo pod prilikama kruha.

U Istočnoj je crkvi to riješeno tako da se u kalež (putir) stave kockice posvećenoga kruha, a vjernike se pričješćuje tako da se žličicom uzme jedan komadić takvoga kruha te se zajedno s posvećenim vinom³³ daje vjernicima.³⁴

³⁰ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, 81.-94.

³¹ *Rimski misal prerađen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI, preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opća uredba. Iz trećeg tipskog izdanja*, Zagreb, 2004., br. 281.

³² Ponekad se daje mladencima da se na vjenčanju pod misom pričeste iz kaleža. U nekim zemljama priredi se veći broj malih čaša iz kojih se vjernici mogu pričestiti. Međutim, budući da je po crkvenom nauku i kapljica posvećenoga vina Krv Kristova, ostaje poteškoća pri pranju i čišćenju svih tih malih kaleža.

³³ U istočnoj se liturgiji upotrebljava crno vino.

³⁴ Usp. Z. KUREČIĆ (prir.), *Lirugikon. red svete božanske liturgije. Božanska liturgija svetoga oca našega Ivana Zlatoustoga. Božanska služba svetoga oca našega Bazilija Velikoga. Božanska služba pretposvećenih darova*, Zagreb, 1999., 91.; SVETI ARHIJEREJSKI SINOD SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE, *Službenik*, Beograd, 2013., 150.-151; L. MIRKOVIĆ, *Pravoslavna liturgika ili nauka o bogoslužjenju Pravoslavne istočne crkve. Prvi opšti deo, po liturgici dr. Vasilija Mitrofanovića i dr. Teodora Tarnavskog*, Beograd, 1983., 75.

Crkva je od samih početaka dakle uzimala samo te dvije materije: kruh i vino, pri čemu se pazilo da te prilike ne budu izmijenjene ili pokvarene. Uzimalo se isključivo vino načinjeno od grožđa. Kako u prijašnjim vremenima nije bilo moguće stvarati umjetno vino, naglasak je bio da vino ne smije biti pokvareno ni previše razvodnjeno. Tako *Misal* iz 1570. godine (koji je vrijedio do 1970. godine) za misno vino kaže da ne smije biti posve kiselo (ocat) ili pokvareno ili načinjeno od nezreloga grožđa ili pomiješano s previše vode. Jednako tako ne smije se uzeti vino koje je počelo prelaziti u ocat ili se počelo kvariti, ili vino u koje je dodana ružina vodica...³⁵ Današnje odredbe kažu:

»Slijedeći Kristov primjer Crkva je za slavljenje Gospodnje gozbe uvijek upotrebljavala kruh i vino s vodom.

Kruh za slavljenje euharistije mora biti od same pšenice, svježe pečen i, prema drevnoj predaji latinske Crkve, beskvasan.

Vino za euharistijsko slavlje treba da je od roda trsova (usp. Lk 22, 18), prirodno i čisto, to jest bez primjesa drugih sastojaka.

Neka se brižno pazi da se kruh i vino, određeni za euharistiju, čuvaju u dobru stanju, a to znači da treba paziti da se vino ne ukiseli i da se kruh ne pokvari ili odveć ne otvrdne, tako da se teško može lomiti.«³⁶

Priručnici moralne teologije to podrobnije obrazlažu. Da bi vino bilo valjano za misu, ono mora biti prirodno vino iz vinove loze, napravljeno iz zrela grožđa i nepokvareno. Takvo vino može biti bilo koje boje, starosti i podrijetla. Ne smije se uzeti vino napravljeno iz drugih plodova ili iz nezreloga grožđa, kao ni ocat, pokvareno vino ili vino pomiješano s velikom količinom druge materije, npr. vode. U proizvodnji vina ne smije se dodavati šećer, umjetne boje, tanin ili voda iznad 4%. Za dopuštenost se traži da vino bude fermentirano i da mu se pridoda malo vode.³⁷

³⁵ M. SODI, A. M. TRIACCA (prir.) *Missale Romanum. Editio Princeps (1570)* (fototipsko izdanje), Libreria editrice vaticana, 1998., 23. Primjera radi navedimo jedno od zadnjih izdanje prije 1956.: *Missale Romanum ex decreto sacrosacti Concilii Tridentini Restitutum, S Pii V Pontificis Maximi iussu editum aliorum pontificum cura recognitum a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum*, Torino – Rim, 1949., XLIII.

³⁶ *Rimski misal prerađen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opće uredba. Iz trećeg tipskog izdanja*, Zagreb, 2004., br. 319-320.322-323.

³⁷ Usp. M. SRAKIĆ, *U Krista zagledani. Teološki prilozi o kreposti religije i štovanja Božjega imena, Danu Gospodnjem i kršćanskom životu u svjetlu sakramenata te o svećeništvu i sjemenišnom odgoju. Sabrana djela III.*, Đakovo, 2013., 240.-241. Bijelo vino za misu nije propisano, ali se ono uzima iz praktičnih razloga jer se pri čišćenju kaleža javlja više mrlja ako bi bilo u pitanju crno vino. Dakle, danas svećenik, ako želi, može uzeti i crno vino pod uobičajenim uvjetima o čistoći vina.

Ostaje sljedeće pitanje. Je li nužno da vino bude fermentirano, odnosno smije li se koristiti prirodnim moštom od grožđa, kao što to Židovi dopuštaju za pashalnu večeru? Po sebi se treba upotrebljavati vino, a ne mošt. Međutim, tu može biti i iznimka. Kao prefekt *Kongregacije za nauk vjere* kardinal Ratzinger poslao je 19. lipnja 1995. godine pismo svim predsjednicima biskupskih konferencija u kojem se govori o mogućnosti da se za misu uzima kruh s malom količinom glutena te mošt umjesto vina. Glede upotrebe mošta u pismu se kaže: ako bi netko imao poteškoća piti vino, valja preferirati pričest umakanjem hostije u kalež. Ovlast da se uzima mošt umjesto vina može dati biskup ordinarij svećenicima pogođenima alkoholizmom ili nekom drugom bolešću koja zabranjuje, prema liječničkim nalazima, uzimanje i najmanje količine alkohola. Pod moštom se podrazumijeva sok od svježega i zreloga grožđa koji može biti konzerviran tako da se spriječi fermentacija zaleđivanjem ili drugim postupcima koji ne mijenjaju supstancu. Međutim, oni koji dobiju takvu povlasticu ne smiju predsjedati koncelebriranom misom. Iznimka može biti ako je riječ o biskupu ili višem crkvenom poglavaru. U tome slučaju on se pričesćuje pod prilikama mošta, a ostali pod prilikama vina. U slučaju laika valja se obratiti Svetoj stolici. Kandidati za svećenstvo koji su pogođeni alkoholizmom ili sličnim bolestima ne mogu biti pripušteni svetom redu.³⁸

Zaključak

Od starine se vino uzimalo u bogoslužju. Ono je poseban Božji dar čovjeku. Za Židove je bitno u obredu pashalne večere, a za kršćane je bitno u slavljenju euharistije – svete mise. Iako su se po Gospodnjoj zapovijedi u početcima vjernici na svakoj euharistiji pričesćivali pod objema prilikama, na Zapadu se pričest pod prilikama vina praktički izgubila, da bi se i danas vjernici izrijetka pričesćivali i pod prilikama vina. Unatoč nekim drugim kretanjima na tržištu hrane i pića, Crkva smatra bitnim da se za misu uzima isključivo prirodno vino, a tek u nekim izuzetnim slučajevima prirodni sok od grožđa. Zato kada netko uzme vino koje je vjerodostojno deklarirano kao *misno*, može biti siguran da je riječ o potpuno prirodnom vinu od grožđa.

³⁸ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Lettera a tutti i Presidenti delle Conferenze Episcopali sull'uso del pane con poca quantità di glutine e del mosto come materia eucaristica*. Vidi: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19950619_pane-senza-glutine_it.html (5. XI. 2016.).

WINE IN LITURGY

Zvonko PAŽIN*

Summary: *Speaking of wine in liturgy, the author begins with the role and meaning of wine in the everyday and liturgical life of ancient nations. It is emphasized that wine has a particular importance in Jewish ordinary life and worship, especially in the ritual of the Passover dinner. Since the Eucharist was established precisely on the Passover dinner, the bread and wine became the basic elements of the Eucharist. Though the Eucharistic meal is imbued in the very essence of the Eucharist, in history, believers have only rarely received Communion, while the Communion from the chalice is barely present even today. In the end, the author emphasizes that a pure, natural wine has always been used for the Eucharist, without any other ingredients. Only in some special cases the bishop may allow a priest to use pure grape juice instead of wine for the mass.*

Keywords: *sacramental wine, Passover, Eucharist, communion from chalice, grape juice.*

* Assoc. Prof. Zvonko Pažin, Ph. D., Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, zvonko.pazin@os.t-com.hr